

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН ПЛЕНУМУНУН
ТОКТОМУ**

2021-жылдын 26-февралы

Бишкек шаары

№ 4

«Жаза дайындоо боюнча соттук тажрыйба жөнүндө»

Соттук тажрыйбаны жакшыртуу, жазаны дайындоо маселелери боюнча жазык жана жазык-процесстик мыйзамдарды туура жана бирдей колдонууну камсыз кылуу максатында Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Пленуму Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 96-беренесинин 2-бөлүгүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесин жетекчиликке алып, токтом кылат:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 26-беренесине ылайык ар бир адам мыйзамда каралган тартипте күнөөлүү экени далилденмейинче жана соттун чечими мыйзамдуу күчүнө киргени аныкталмайынча кылмыш жасаганга күнөөлүү деп эсептелбейт.

Жазаны дайындоо боюнча жазык мыйзамдарын колдонуу менен байланышкан маселелерди чечүүдө, Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси (мындан ары КР ЖК) жана Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси (мындан ары КР ЖЖК) боюнча жаза – кылмыш же жосун жасагандыгы үчүн күнөөлүү деп таанылган адамга карага соттун өкүмү боюнча колдонулуучу жазык-укуктук таасир этүүчү мажбурлоо чараларынын бири болуп саналаарын, ошондой эле соттолгондун укуктарын жана эркиндигин аталган Кодекстерде каралган чектөөдөн жана ага белгилүү бир милдеттерди жүктөөдөн туарын соттор эске алуусу керек.

Адамды жазалоонун максаттары болуп күнөөлүүнү түзөтүү жана ресоциалдаштыруу, жаңы кылмыштарды же жоруктарды жасоонун алдын алуу, социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү саналат.

Жаза күнөөлүү аракеттер үчүн гана дайындалышы керек жана мыйзамдуу, адилеттүү жана жекече болууга тийиш. Жазанын алдын алуучу максаттарын эсепке алуу менен күнөөнүн даражасына жана жосун менен келтирилген зыяндын өлчөмүнө жазанын шайкеш келүүсү үчүн соттор жазаны дайындоодо жазык мыйзамдарынын негиз салуучу принциптерин, КР ЖКнын 72-беренесинде жана КР ЖЖК 42-беренесинде каралган жазаны дайындоонун жалпы эрежелерин кыптыксыз сактоосу керек.

Жазаны дайындоодо соттор:

1) кылмыштын же жосундун оордугун, кылмышты жасоо стадиясын, кылмышты жасоодо айыпталуучунун катышуусунун даражасын, анын аракеттеринин кылмыштын максатына жетүү үчүн маанисин жана келтирилген же мүмкүн болуучу зыяндын мүнөзүнө жана өлчөмүнө болгон таасирин эске алуусу;

2) кылмыштардын же жосундардын жыйындысын, жазаны жеңилдетүүчү жана оордотуучу жагдайлардын болгондугун аныктоосу зарыл.

Соттор дайындалып жаткан жазанын жетиштүүлүгүн жана шайкештигин айыпталуучунун инсандыгын, жаш курагын эске алуу менен талкуулашы зарыл, жана жазанын жеңилерээк түрү жазанын максаттарына жетүүнү камсыз кыла албаган учурда гана жазанын катуурак түрүн дайындашы керек.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин (мындан ары - КР ЖПК) 336, 343-беренелеринин талаптарына ылайык жазанын түрүн, мөөнөтүн же өлчөмүн

дайындоо, анын ичинде жазык мыйзамдын санкциясы башка жеңилерээк жазанын түрлөрү камтылган учурда эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны дайындоо жөнүндө соттун чечими өкүмдө жүйөлөштүрүлүшү керек.

Жазанын коомдук иштер, белгилүү бир кызмат ордун ээлөө, же болбосо белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу, түзөтүү жумуштары, айып, эркиндигинен белгилүү бир мөөнөткө ажыратуу сыяктуу түрлөрү ар кандай категорияларга бөлүнөт.

Ошондуктан соттор жазанын категориясын жана жаза дайындалып жаткан адамдын жаш курагын эске алуу менен жаза дайындоого тийиш.

Бардык учурларда айыпталуучуга дайындалган жазанын мөөнөтүн же өлчөмүн өкүмдө жүйөлөштүрүү керек.

2. Соттор жашы жете элек куракта кылмыш жасаган адамдарга жазаны дайындоо маселесине өзгөчө көңүл буруусу зарыл. КР ЖПКнын 54, КР ЖКнын 17, 18-главаларында жана КР ЖЖК 63, 64-беренелеринде белгиленген талаптарды так сактоого, жаңы кылмышты же жосунду жасоого жол бербөө жана түзөтүү максатында жашы жете элек күнөөлүүнүн инсандыгын жана иштин бардык жагдайларын кылдаттык менен изилдөөгө милдеттүү.

Жашы жете электерге карата эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны дайындоодо соттор КР ЖКнын 110-беренесинин талаптарын эске алуусу зарыл, мында жашы жете элекке эркиндигинен ажыратуу жазасы КР ЖКнын 70-беренесинде каралган өлчөмдөрдө дайындалат, ал эми жашы жете электерге кылмыштардын жыйындысы же өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жаза дайындоодо жазанын максималдуу мөөнөтү он жылдан, ал эми кылмыштардын жыйындысы боюнча жасалган кылмыштардын бири же андан ашыгы өзгөчө оор болсо он эки жылдан ашпоого тийиш.

Он алты жашка чейинки куракта биринчи жолу анча оор эмес кылмыш жасаган жашы жете элек соттолгондорго карата эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза аны пробациялык көзөмөлдү колдонуу аркылуу жазадан бошотуу шарты менен гана дайындалат.

Андыктан, биринчи жолу анча оор эмес кылмыш жасаган жашы жете элек адамга жазаны дайындоодо соттор КР ЖКнын 107-109 -беренелеринде көрсөтүлгөн эркиндигинен ажыратуу жазасына альтернативдүү негизги жазалардын түрлөрүн, тактап айтканда коомдук иштерди, түзөтүү жумуштарын жана айыпты колдонуусу зарыл.

Ошону менен бирге, жашы жете электерге карата жазанын кошумча түрлөрү да колдонулушу мүмкүн экенин эске алуу керек.

Ар бир учурда соттор кылмыштуу уюмдардын курамында коррупциялык, террористтик, экстремисттик, ошондой эле жашы жете электердин же жаш балдардын жыныстык кол тийбестигине каршы кылмыштарды жасоого күнөөлүү деп таанылган адамдарга карата мыйзамда каралган катуу жаза чарасын колдонууну соттук өкүмдө жүйөлөштүрүү зарыл.

3. Пробациялык көзөмөл колдонуу менен жазадан бошотуу боюнча соттук тажрыйба, соттордо иштерди кароодо мыйзамдарды туура колдонуу боюнча оорчулуктар орун алгандыгын көрсөтү, андыктан тиешелүү түшүндүрмөлөрдү берүү талап кылынат.

Пробациялык баяндама даярдоо тапшырылган иш боюнча сот өндүрүшү токтотулган учурда жана айыпталуучу жазык жоопкерчилигинен (жазадан) бошотулса соттор пробация органдарына пробациялык баяндаманы даярдоону токтотуу жөнүндө кабарлоого тийиш.

Сот отурумун дайындоо жана пробациялык докладды даярдоо жөнүндө токтомго Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестри (КЖБР) автоматташтырылган маалымат системасына киргизилген жазык иштин номерин көрсөтүү менен айыпталуучунун соттуулугу жөнүндө талаптын (248-форма) көчүрмөсү тиркелиши керек.

Пробациялык баяндама даярдоо жөнүндө тапшырма КР ЖПКнин 271-беренесине ылайык токтом (аныктама) формасында болуусу керектигине соттордун көңүлү бурулсун.

Пробациялык көзөмөл белгиленген соттолгон адамга контролдук талаптарды жана

пробациялык милдеттерди жүктөөдө соттор пробация органдарынын сунуштарын эске алуусу керек.

Эгерде өзгөчө оор же оор жосун анча оор эмес жосунга кайтадан квалификациялоо болгондо, соттор пробациялык баяндама жок эле соттолгон адамды пробациялык көзөмөл (пробация) колдонуу менен жазадан бошотууга укуктуу.

4. Алкоголду, баңги зат каражаттарын же башка маң заттарын пайдалануу менен мас абалында кылмыш жасаган адам жазык жоопкерчилигине тартылууга жатат.

КР ЖКнын 75-беренесинин 1-бөлүгүнүн 11-пунктуна ылайык мас абалындагы адам тарабынан кылмыш жасоо жазаны оордотуучу жагдай катары таанылат. Бирок сот кылмыштын мүнөзүнө жараша бул жагдайды жазаны оордотуучу жагдай катары тааныбай коюуга укуктуу.

Ушул себептен, КР ЖКнын 74-беренесинин талаптарына ылайык жеңилдетүүчү жагдайлардын жыйындысы болгон жана оордотуучу жагдайлар болбогон учурда жазанын мөөнөтү жана өлчөмү бул кылмыш үчүн аталган Кодекстин Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренесинде (беренесинин бөлүгүндө) каралган жазанын катуураак түрүнүн өлчөмүнөн же максималдуу мөөнөтүнүн төрттөн үч бөлүгүнөн ашык болбоого тийиш экенине судьялардын көңүлү бурулсун. Ал эми жазанын минималдуу мөөнөтү же өлчөмү аталган Кодексте каралган жазанын бул түрүнүн минимумунан аз болбоого тийиш. Бирок бул жоболор кылмыштардын жыйындысында колдонулбайт, анткени кылмыштардын жыйындысынын болуусу адамдын жүрүм-турумунун жогорулатылган кооптуулук бар экендигин билдирет.

КР ЖКнын 74-беренесинин негизинде жаза дайындоодо соттор, өкүмдүн жүйөлөштүрүүчү бөлүгүндө КР ЖКда белгиленген чектерден төмөн жазаларды дайындоого негиз болгон жазаларды же алардын жыйындысын жеңилдетүүчү, бардык жагдайларды, ошондой эле кылмышты жасоонун жагдайларын, келтирилген зыяндын өлчөмүн (анын болуусун же жоктугун), айыпталуучунун өздүгүн ж.б. чагылдыруусу керек.

5. КР ЖК жазаларды систематизациялоо менен жазанын негизги жана кошумча түрлөрүн бекиткенин эске алуу керек. КР ЖКнын 64-беренесинин 2-бөлүгү кошумча жазаларды дайындоо милдеттүүлүгүн белгилейт.

6. Соттолгон адамдын соттолгондугунун жоюлушу ага кошумча жаза катары белгиленип ажыратылган мамлекеттик сыйлыктарын, белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же болбосо белгилүү бир иш менен алектенүү укугун, атайын, аскердик, ардак наамын, дипломатиялык рангын же класстык ченин калыбына келтирүүгө алып келбей тургандыгын эске алуу керек.

Бир кылмыш үчүн КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн беренесинин (беренесинин бөлүгүнүн) санкцияларында каралган бир гана негизги жаза дайындалат. Негизги жазага аталган Кодексте каралган учурларда жана тартипте бир же бир нече кошумча жаза кошулушу мүмкүн.

Жазаларды дайындоодо өкүмдүн жүйөлөштүрүүчү бөлүгүндө жазанын конкреттүү түрүн дайындоонун негизин, мөөнөтүн же өлчөмүн аргументтештирүү зарыл.

7. Жазанын кошумча түрү катары сот тарабынан төмөнкүлөр колдонулушу мүмкүн:

1) кызматтык абалын же кызматтык абалда берилген мүмкүнчүлүктөрдү пайдалануу менен кылмыш жасалган учурда - атайын, аскердик, ардак наамынан, дипломатиялык рангынан же класстык ченинен ажыратуу;

2) оор же өзгөчө оор кылмыш жасалган учурда - мамлекеттик сыйлыктарынан ажыратуу.

Жазанын бул кошумча түрлөрүн дайындоо тууралуу маселени чечүү КР ЖКнын 336-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык өкүм чыгарууда милдеттүү шарт болуп эсептелет. Ушуга байланыштуу, соттор жазанын кошумча түрлөрүн дайындоо тууралуу маселени дайыма өкүмдө жүйөлөштүрүшү керек.

Кызматтык жасалмачылыктын же башка кылмыштын натыйжасында ыйгарылган атайын, аскердик, ардак наамдар, дипломатиялык ранг, класстык чен жана мамлекеттик сыйлыктар да сот тарабынан ажыратылат.

Айып жана белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу негизги гана эмес кошумча жаза катары да колдонулушу мүмкүн.

КР ЖКнын 79-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу, ошондой эле айып сыяктуу жазалардын кошумча түрлөрүн бириктирилиши КР ЖКнын 66 жана 68-беренелеринде каралган тартипте жүзөгө ашырылат.

8. Соттук отурумда кылмыштын аягына чыгарылбай калганына байланышкан жагдайлар текшерилүүгө, кылмыштуу ниетти ишке ашыруу даражасы жана аны аягына чыгарбаган себептер, ошондой эле күнөөлүү жасаган жосундун мүнөзү аныкталууга тийиш.

Кылмышка даярдык көргөндүгү үчүн жазаны дайындоодо соттор КР ЖКнын 76-беренесинин 2-бөлүгүнүн талаптарына ылайык жазанын мөөнөтү же өлчөмү аякталган кылмыш үчүн КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренелеринде (беренелеринин бөлүктөрүндө) каралган жазанын катуураак түрүнүн максималдуу мөөнөтүнүн же өлчөмүнүн жарымынан ашык болбоого тийиш экенин эске алуу керек.

Мында, бул жазанын минималдуу мөөнөтү же өлчөмү КР ЖКда каралган жазанын ушул түрүнүн минималдуу өлчөмүнөн аз болбоого тийиш.

КР ЖКнын 76-беренесинин 3-бөлүгүнүн талаптарына ылайык кылмышка аракеттенүү үчүн жазанын мөөнөтү же өлчөмү, КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренелеринде (беренелеринин бөлүктөрүндө) аякталган кылмыш үчүн каралган жазанын катуураак түрүнүн максималдуу мөөнөтүнүн же өлчөмүнүн төрттөн үчүнөн ашык болбоого тийиш. Мында, бул жазанын минималдуу мөөнөтү же өлчөмү КР ЖКда каралган жазанын ушул түрүнүн минимумунан аз болбоого тийиш.

КР ЖКнын 74-беренесинин 1-бөлүгүнүн, 76-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнүн жоболору КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренелеринде (беренелеринин бөлүктөрүндө) каралган жазанын катуураак түрүнүн максималдуу мөөнөтүнүн же өлчөмүнүн чектерин белгилейт.

Жазанын мөөнөтүн же өлчөмүн азайтуу үчүн бир нече негиздер болгон учурда, мисалы, жазаны жеңилдетүүчү жагдайлардын жыйындысында (КР ЖКнын 74-беренеси), күнөөсүн мойнуна алуу жөнүндө макулдашуу түзүлгөндө (КР ЖКнын 80-беренесинин 1-бөлүгү), аякталбаган кылмышка жазаны дайындоодо (КР ЖКнын 76-беренеси) айыпталуучунун абалын жакшыртуучу ченем колдонулат. Аталган жагдайлар өз алдынча болуп эсептелет жана аларды жыйындысында колдонуу мыйзам менен белгиленген эмес.

Жазанын мөөнөтүн же өлчөмүн азайтуу үчүн жогоруда белгиленген негиздер жазанын негизги түрлөрүнө да, айып жана белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу сыяктуу кошумча түрлөрүнө да таандык экенине судьяларын көңүлүн буруу зарыл.

9. Соттор кылмышка кошо катышуучуларга жаза дайындоодо кошо катышуунун мүнөзүн жана кылмыш жасоодогу ар бир кошо катышуучунун ролун, ар бир кошо катышуучуга тиешелүү болгон жазаны оордотуучу жана жеңилдетүүчү жагдайларды эске алуусу тийиш.

КР ЖКнын 77-беренесинин 3-бөлүгүнүн талаптарына ылайык уюшкан топтун, же болбосо кылмыштуу уюмдун уюштуруучусуна жана жетекчисине анын калган мүчөлөрүнө караганда катуураак жаза дайындалат.

Ушуга байланыштуу, соттор КР ЖКнын 43-46 -беренелеринин талаптарына ылайык кылмышка кошо катышуунун түрүн жана формасын, кылмыштын кошо катышуучуларын туура аныктоосу зарыл.

10. КР ЖКнын 78-беренеси кылмыштардын жыйындысы боюнча жаза дайындоонун тартибин жана шарттарын белгилейт.

Аталган берененин 1-бөлүгүнө ылайык КР ЖКнын ар кандай беренелери (беренелеринин бөлүктөрү), ошондой эле бир беренеси (беренесинин бөлүгү) катары каралган эки же андан көп кылмыш бир эле адам тарабынан жасалганда, алардын бири боюнча да адам соттолбосо жана жазык куугунтуктоосунун эскирүү мөөнөтү аяктабаса, кылмыштуу жосундардын жыйындысы деп таанылат.

Демек, ар бир учурда ар бир кылмыштын (жосундун) аяктоо учурун, ошондой эле бул кылмыш жөнөкөй, созулуп кеткен (КР ЖКнын 20-беренеси), улантылуучу (КР ЖКнын 36-беренеси) кылмыш экенин аныктоо керек.

КР ЖКнын 21-беренеси кылмыштардын жыйындысында соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмүнүн негизинде соттолгон же акталган же жазык жоопкерчилигинен бошотулган же жазадан бошотулган кылмыштар эсепке алынбастыгын белгилейт.

11. Кылмыштардын жыйындысы болгондо сот, айыптоо өкүмүн чыгарууда КР ЖКнын 3-главасынын жоболоруна ылайык ар бир кылмышка өзүнчө жаза (негизги жана кошумча) дайындайт, андан кийин катуураак эмес жазаны катуураагына сиңирүү жолу менен же дайындалган жазаларды толук, же болбосо жарым-жартылай бириктирүү жолу менен акыркы жазаны аныктайт. Эгерде кылмыштардын бирөөсү боюнча айыптоо өкүмү чыгып, жаза дайындалып, бирок күнөөлүү аны өтөөдөн бошотулса, же айыптоо өкүмү жаза дайындабастан чыкса жогоруда көрсөтүлгөн эрежелер колдонулууга жатпайт.

КР ЖКнын 78-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык эгерде жасалган кылмыштар оор же өзгөчө оор болсо – сиңирүү колдонулбайт. Эгерде кылмыштардын жыйындысында жасалган жосундун жок дегенде бирөөсү оор же өзгөчө оор болсо, анда акыркы жаза жазаларды жарым-жартылай же толук бириктирүү жолу менен дайындалат.

Аталган берененин 3-бөлүгүнүн 2-пунктуна ылайык, эгерде жасалган кылмыштардын бардыгы этиятсыздыктан болсо – толук бириктирүү колдонулбайт.

Ушул берененин 3-бөлүгүнүн 3-пункту жазалардын жыйындысы болгондо жазаларды бириктирүүнүн өз алдынча эрежелерин аныктайт. Эгерде жасалган анча оор эмес жана оор кылмыштар этиятсыздыктан болсо, жарым-жартылай бириктирүү колдонулат.

Экинчи эреже боюнча, эгерде бардык анча оор эмес, оор жана өзгөчө оор кылмыштар атайылап жасалган болсо – толук бириктирүү колдонулат. Мында, дайындалган акыркы жазанын мөөнөтү тиешелүү түрдө эркиндигинен ажыратууда беш, он беш жана жыйырма жылдан ашпоого тийиш. Бул учурда эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазанын гана максималдуу мөөнөтү чектелет.

12. Кылмыштардын жыйындысында жасалган жосундар оордугу жана күнөөнүн формасы ар түрдүү болуп, КР ЖКнын 78-беренесинин 3-бөлүгүндө көрсөтүлгөн тартиптерге туура келбеген учурларда соттор КР ЖКнын аталган беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөндөй жазаларды жарым-жартылай бириктирүүнү колдонуусу керек.

Бириктирүү кылмыштардын жыйындысы бирдей түрдөгү жазалар дайындалган учурда колдонулат.

КР ЖКнын 78-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, эгерде жасалган кылмыштардын жок дегенде бирине өмүр бою эркиндигинен ажыратуу дайындалса анда сиңирүү колдонулат. Кылмыштардын жыйындысы боюнча акыркы жаза бардык катуураак эмес жазаларды өмүр бою эркиндигинен ажыратууга сиңирүү жолу менен аныкталаарын соттор эске алуусу керек.

КР ЖКнын 78-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайык кылмыштардын жыйындысы болгондо негизги жаза менен чогуу кошумча жаза колдонулушу мүмкүн. Жазаларды жарым-жартылай же толук бириктирүү менен дайындалган кошумча жазанын акыркы мөөнөтү жана өлчөмү ушул Кодекстин Жалпы бөлүгүндө кошумча жазанын бул түрү үчүн каралган максималдуу мөөнөттөн же өлчөмдөн ашпоого тийиш.

Эгерде өкүмдү чыгаргандан кийин соттолгон адам биринчи иш боюнча өкүм чыгарылганга чейин башка дагы кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлүү деп аныкталса,

жаза ушул эле тартипте дайындалат. Бул учурда кылмыштардын жыйындысы боюнча акыркы жазага биринчи өкүм боюнча толугу менен же жарым-жартылай өтөлгөн жаза кошуп эсептелинет.

КР ЖКнын 81-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык ар кандай түрдөгү кошумча жазалар бардык учурларда өз алдынча аткарылаарын соттор эске алуусу керек.

Ушуга байланыштуу, кошумча жазаларды сиңирүү колдонулбайт, КР ЖКнын 78-беренесинин 5-бөлүгүнүн талаптарын эске алуу менен жарым-жартылай же толук бириктирүү колдонулушу мүмкүн.

КР ЖКнын 78-беренесинде белгиленген кылмыштардын жыйындысы боюнча жаза дайындоонун эрежелери кылмыштардын жыйындысына кирген аякталбаган кылмышка карага да колдонулат.

Кылмыштардын жыйындысы боюнча жазаларды дайындоодо соттор ар бир учурда КР ЖКнын 66-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнүн (белгилүү бир кызмат ордун ээлөө, же болбосо белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу), 68-беренесинин 4-бөлүгүнүн (айып), 78-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пунктунун, 5-бөлүгүнүн, 81-беренесинин 2-бөлүгүнүн (түзөтүү жумуштары) талаптарына ылайык негизги жана кошумча жазалардын максималдуу жана минималдуу мөөнөттөрүнүн, көлөмдөрүнүн чектерин аныктоосу зарыл.

КР ЖКнын 82-беренесине ылайык белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу, түзөтүү жумуштардын, тартиптик аскер бөлүгүндө кармоо, эркиндигинен ажыратуу мөөнөттөрү айлар жана жылдар менен, ал эми коомдук иштердин мөөнөттөрү сааттар менен эсептеп чыгарылат.

Жогоруда көрсөтүлгөн жазаларды алмаштырууда жана бириктирүүдө, ошондой эле жазаны эсепке алууда жазалардын мөөнөттөрү күндөр менен эсептелип чыгарылышы мүмкүн.

13. Кылмыштардын жана жоруктардын жыйындысы боюнча жазаны дайындоодо кылмыштын жана жоруктун ар бир эпизоду боюнча өз-өзүнчө жаза дайындалат, андан кийин сот эгерде дайындалган жазалар бир түрдүү болсо, жазанын бул категориясы үчүн каралган максималдуу мөөнөттүн алкагында же болбосо жазанын бул түрүнүн максималдуу мөөнөтүнүн алкагында бири бирине кошо алат. Эгерде соттор кылмыштар жана жоруктар үчүн ар кандай түрдөгү жазаларды дайындаса, алар КР ЖКнын 81-беренесинин 7, 8-бөлүктөрүнө ылайык өз алдынча аткарылат.

Кылмыштар жана жоруктар үчүн жазанын (анын ичинде кошумча да) бир эле түрү дайындалган учурларда акыркы жаза КР ЖКнын 78-беренесинин 2-бөлүгүнүн негизинде дайындалат.

Эки же андан көп жорук жасагандыгы үчүн жаза дайындоодо соттор КР ЖКнын 54-беренесин жетекчиликке алуусу зарыл, ага ылайык ар бир жорук үчүн өзүнчө жаза дайындалат жана өз алдынча аткарылат. Ошол эле учурда соттор жазанын бардык түрүнүн максималдуу мөөнөтү КР ЖКнын 45-50-беренелеринде каралган жазанын тиешелүү түрүнүн мөөнөтүнөн же өлчөмүнөн көп болбоого тийиш.

14. Соттолгон адам өкүм жарыяланган учурдан тартып жазаны толук өтөп бүткөнгө чейин жаңы кылмыш жасаса, сот жазаны өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча дайындайт.

КР ЖКнын 79-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жазаны дайындоодо сот акыркы өкүм боюнча дайындалган жазага мурдагы өкүм боюнча дайындалган жазанын өтөлбөгөн бөлүгүн жарым-жартылай же толугу менен кошот.

Өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жазаны дайындоодо соттор акыркы өкүм боюнча дайындалган жазага толук же жарым-жартылай кошулууга жаткан мурдагы өкүм боюнча жазанын өтөлбөгөн бөлүгүнүн өлчөмүн жана түрүн кылдаттык менен аныктоого жана өкүмдүн жүйөлөмө бөлүгүндө так көрсөтүүгө, ошондой эле ал негизги же кошумча жаза катары дайындалгандыгын аргументтөөгө тийиш.

Соттор КР ЖКнын 79-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча акыркы жаза өзүнүн өлчөмү боюнча кайрадан жасалган кылмыш үчүн

дайындалган жаза катары, ошондой эле мурдагы өкүм боюнча жазанын өтөлбөгөн бөлүгү катары көбүрөөк болууга тийиш экендигин эске алуусу керек.

Эгерде адамга биринчи өкүм боюнча эркиндигинен ажыратуу менен байланышпаган жаза дайындалып, ал эми акыркы өкүм боюнча пробациялык көзөмөл колдонуу менен жаза өтөөдөн бошотулса, анда сот өкүмдө алар өз алдынча аткарылаарын көрсөтүүсү керек.

Акыркы өкүм боюнча жаза өтөө мөөнөтү ал иш боюнча кармоо же бөгөт коюу чарасы катары сотко чейин камакта кармоо убактысын эсепке алуу менен акыркы өкүмдү чыгаргандан баштап эсептелээрин эске алуу керек. Жаза мөөнөтүнө мурдагы өкүм боюнча жазанын өтөлбөгөн бөлүгү жарым-жартылай же толугу менен кошулат.

Шарттуу мөөнөтүнөн мурда бошотулган соттолгон адам өтөлбөгөн жаза мөөнөтүнүн ичинде, мурдагы өкүм боюнча жазанын аткарылышы кийинкиге жылдырылган убакта жаңы кылмыш жасаса, сот КР ЖКнын 79-беренесине ылайык жаңы кылмыш үчүн дайындалган жазага мурдагы өкүм боюнча толук же жарым-жартылай өтөлбөгөн жазаны кошууга тийиш.

15. КР ЖКнын 81-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык кылмыштардын жана өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жазаларды толук же жарым-жартылай бириктирүүдө эркиндигинен ажыратуунун бир күнүнө: 1) түзөтүү жумуштарынын үч күнү; 2) коомдук иштердин сегиз сааты; 3) үй камагынын бир күнү барабар болот.

Ошону менен бирге, КР ЖКнын 81-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнө ылайык түзөтүү жумуштары түрүндө кылмыштардын жана өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жазаны дайындоодо бул жазалардын мөөнөттөрү гана кошулууга жатат. Ошондуктан, соттолгондун эмгек акысынан (акчалай үлүшүнөн) чегерүүлөрдүн өлчөмү бириктирүүгө жатпайт жана ар бир өкүм боюнча өз алдынча эсептеп чыгарылат.

Айып жана белгилүү бир кызмат ордун ээлөө, же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндөгү негизги жазалар кылмыштардын жана өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жазаны дайындоодо жазанын башка түрлөрү менен бириктирүүгө жатпайт жана өз алдынча аткарылат.

КР ЖКнын 81-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык ар кандай түрдөгү кошумча жазалар бардык учурларда өз алдынча аткарыларын эске алуу керек.

КР ЖКнын 81-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык эгерде соттук териштирүүгө чейин камакта кармалган адамга негизги жаза катары айып, же болбосо белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу, коомдук же түзөтүү жумуштары дайындалса, анда сот иштин конкреттүү жагдайларын, камакта болгон убактысын, жасалган жоруктун оордугун, айыпталуучунун өздүгүн эске алуу менен ага дайындалган жазаны жеңилдетет же аны өтөөдөн толугу менен бошотот.

16. Процесстик макулдашууну түзүүдө жазаны дайындоо маселелери өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

КР ЖКнын 80-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык күнөөсүн мойнуна алуу жөнүндө айыпталуучу менен макулдашуу түзүлгөн учурда, эгерде берененин санкциясы альтернативдүү болуп, ал эки же андан ашык негизги жазанын түрлөрүн караса, сот аталган Кодекстин Өзгөчө бөлүгүндөгү конкреттүү берененин (берененин бөлүгүнүн) санкцияларында каралган жазанын минималдуу өлчөмүнүн чектеринде эркиндигинен ажыратууга байланышпаган жазаны дайындайт.

Эгерде КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн беренесинин (берененин бөлүгүнүн) санкциясы эркиндигинен ажыратууга байланышпаган жазанын эки негизги түрүн караса, анда сот иштин конкреттүү жагдайларын эске алып, алардын бирөөсүн дайындайт. Бул учурда сот сөзсүз эле алардын жеңилдирээгин дайындоого милдеттүү эмес, бирок тиешелүү жазанын минималдуу мөөнөтүн же өлчөмүн дайындоо жөнүндө эрежелерди кармануусу зарыл.

Берененин санкцияларында эркиндигинен ажыратууга байланышпаган жазалар болбогон учурда, эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза КР ЖКнин Өзгөчө бөлүгүнүн

конкреттүү беренесинин (берененин бөлүгүнүн) санкциясында каралгандан бир категорияга төмөн дайындалат.

Көрсөтүлгөн ченем императивдүү экендигин жана эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн конкреттүү беренесинин (берененин бөлүгүнүн) санкциясында каралгандан бир категорияга төмөн (эркиндигинен ажыратуу жазасынын минималдуу мөөнөтүнүн чегинде) дайындоого милдеттендирээрин эске алуу керек. Мында кылмыштын оордугу төмөндөтүлбөйт.

Эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза болбогон учурда, сот күнөөнү мойнуна алуу жөнүндө процесстик макулдашууда көрсөтүлгөн жазадан жеңилерээк жазаны (түрү, мөөнөтү, өлчөмү) дайындоого укуктуу, бирок катуураак жаза дайындаганга укуксуз.

Күнөөнү мойнуна алуу жөнүндө макулдашуу түзүлгөн адамга жазаны дайындоо жөнүндө маселени чечүүдө соттор. КР ЖПКнын 490, 491-беренелеринде аныкталган жоболордон тышкары, өкүмдө дайындалган жазанын түрү, мөөнөтү же өлчөмү боюнча негиздерди жүйөлөштүрүүгө тийиш.

Күнөөнү мойнуна алуу жөнүндө макулдашуу түзүлгөн учурда пробациялык көзөмөл колдонулбаарын дагы эске алуу керек.

Кызматташуу жөнүндө макулдашуу түзүлгөн учурда сот КР ЖКнин 64-беренесинде каралган жазалардын түрлөрүнө ылайык кызматташуу жөнүндө макулдашууда каралган жазаны дайындайт.

17. Коомдук иштердин түрү муниципалдык кызмат менен жаза-аткаруу инспекциясы менен биргеликте Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексине ылайык аныкталат.

КР ЖКнын 65-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайык адам коомдук иштерди аткаруудан кыянаттык менен качкан учурда, жаза аткарууну алып баруучу органдын сунушу менен сот жазаны ал адам соттолгон КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренесинин (берененин бөлүгүнүн) санкциясында каралган башка жаза менен алмаштырат.

КР ЖКнын 65-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык соттун өкүмү чыккандан кийин баланы багуу боюнча өргүүгө чыккан коомдук иштерге соттолгон адамга карата сот коомдук иштерди айып салууга алмаштырат. Айыпты төлөөдөн качкан учурда жазык жоопкерчилигине тартуу жөнүндө маселе сотко чейинки өндүрүш стадиясында тергөө таризинде чечилет.

18. Белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндөгү жазаны дайындоодо анын негизги же кошумча жаза катары дайындалгандыгын ар бир учурда өкүмдө көрсөтүү керек. Бул жаза негизги жаза катары бир жылдан беш жылга чейинки, ал эми кошумча жаза катары алты айдан үч жылга чейинки мөөнөткө дайындалат.

Эгерде адам белгилүү бир кызмат ордун ээлегенде же белгилүү бир иш менен алектенбегенде жасай алмак эмес болгон кылмыш үчүн белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу жазасы КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн беренесинде жаза катары каралбаган учурларда да кошумча жаза катары дайындалышы мүмкүн. Бул учурда кошумча жазаны дайындоо жөнүндө тыянак өкүмдүн корутунду бөлүгүндө КР ЖКнын 66-беренесинин 3-бөлүгүнө шилтемени камтышы керек.

19. Кылмыштын өзгөчө субъектиси тарабынан кызматтык абалын пайдаланып, жашы жете элек адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна же жыныстык кол тийбестигине каршы атайылап кылмыш жасалган учурларда жогоруда көрсөтүлгөн жаза чарасы жазанын кошумча түрү катары милдеттүү түрдө дайындалышына соттордун көңүлү бурулуусу керек.

Бул учурда максималдуу мөөнөт төрт эсеге көбөйтүлөт, бирок жалпы мөөнөт он эки жылдан ашык болбоого тийиш.

Соттор өкүмдүн корутунду бөлүгүндө соттолгон адамдын конкреттүү кайсы кызмат ордун же иштин кайсы түрүн ээлөөгө же алектенүүгө укуксуз экенин сөзсүз көрсөтүүсү зарыл. Өкүмдү чыгаруу убагына карата айыпталуучунун кызмат ордун ээлебей же

кылмышты жасоого байланышкан иштин түрү менен алектенбей калгандыгы аталган кошумча жазаны колдонуу үчүн тоскоолдук болуп саналбайт.

Белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу жазанын негизги түрү катары соттун өкүмү мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып, ал эми кошумча жаза катары жазанын негизги түрүн өтөгөн учурдан тартып аткарыларына (мисалы эркиндигинен ажыратуу) соттордун көңүлү бурулсун.

Жазанын негизги түрү катарында коомдук иштер же айып дайындалганда, ошондой эле пробацялык көзөмөлдү колдонуу менен жазадан бошотулганда жазанын кошумча түрү катары дайындалган белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу жазасы соттун өкүмү мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып эсептелээри эске алынсын.

20. Белгилүү бир кызмат ордун ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндөгү жаза, жазанын кошумча түрү катары түзөтүү жумуштары, тартиптик аскер бөлүгүндө кармоо жана белгилүү бир мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу менен бирге дайындалса, ал жазанын негизги түрүн өтөөнүн бүткүл мөөнөтүнө жана соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү менен белгиленген мөөнөткө жайылтылат.

Түзөтүү жумуштары айыпталуучунун туруктуу иштеген жери болгон учурларда дайындалат.

КР ЖКнын 67-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнө ылайык соттор бул дайындалган жазанын мөөнөтүн гана эмес, соттолгон адамдын эмгек акысынын (акчалай үлүшүнүн) суммасынан мамлекеттин кирешесине (20 пайыздан 25 пайызга чейинки) чегерүүнүн пайыздарын да аныктоого жана өкүмдө көрсөтүүгө тийиш. Жазык мыйзамдары түзөтүү түрүндөгү жазаны дайындаганга мүмкүн болгон адамдардын чөйрөсүн так аныктайт. Бул жаза туруктуу жумуш орду жок адамдарга, кош бойлуу аялдарга, бала багуу боюнча өргүүдөгү аялдарга жана эркектерге, мөөнөттүү кызматтын аскер кызматчыларына, ошондой эле түзөтүү жумуштарынын мөөнөтү аяктагандан мурдараак пенсия курагына келип калган адамдарга дайындалбайт. Ушуга байланыштуу, соттук териштирүүнүн жүрүшүндө айыпталуучунун инсандыгын мүнөздөгөн маалыматтар менен катар алектенген ишинин түрүн, иштеген жерин, аскер кызматчысынын мөөнөттүү кызматты өтөөсүн да аныкташ керек.

Түзөтүү жумуштарынын өтөөдөн кыянаттык менен качкан учурда аталган жазанын түрүн башка катуураак жазага алмаштыруу маселеси ыйгарым укуктуу органдын сунуштамасынын негизинде гана чечилет жана ал адам соттолгон КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренесинин (берененин бөлүгүнүн) санкциясында каралган башка катуураак жазага алмаштырылышы мүмкүн.

Соттун өкүмү чыгарылгандан кийин соттолгон адам ишин жоготкон учурда жана бир айдын ичинде өз ыктыяры менен жумушка орношпосо, сот түзөтүү жумуштарын тиешелүү категориядагы коомдук иштерге алмаштырат. Эгерде кийин коомдук иштерди аткаруудан кыянаттык менен качкандыгы аныкталса, сот ыйгарым укуктуу органдын сунуштамасынын негизинде жазаны адам соттолгон КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн беренесинин (берененин бөлүгүнүн) санкциясында каралган башка катуураак жаза менен алмаштырат.

Түзөтүү жумуштары түрүндөгү жазаны аткаруудан качкандыгы үчүн жазык жоопкерчилигине тартуу жөнүндө маселе КР ЖКнын 67-беренесинин 7-бөлүгүнө ылайык сотко чейинки териштирүү стадиясында КР ЖКнын ченемдерине ылайык чечилет.

КР ЖКнын 65-беренесинин 7-бөлүгүнө, 67-беренесинин 8-бөлүгүнө ылайык коомдук иштерге жана түзөтүү жумуштарына соттолгон адам соттун өкүмү чыккандан кийин I же II топтогу майып деп таанылса, ошондой эле кош бойлуу аялга карата, эгерде кош бойлуулугу соттун өкүмү чыгарылгандан кийин билинсе, анда КР ЖКнын 91-беренесинин жоболору колдонуларын, тактап айтканда соттолгон адам жазаны андан ары өтөөдөн бошотуларын эске алуу зарыл.

21. Айып пул негизги да, кошумча да жаза катары колдонулушу мүмкүн.

Ошондуктан өкүмдүн сыпаттама-жүйөлөмө бөлүгүндө жазык иш боюнча айып пул жазанын кайсы түрү катары дайындалып жаткандыгы көрсөтүлүшү керек. Мында, эгерде айып пул КР ЖКнын 68-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык кошумча жаза катары колдонулса, тиешелүү категориядагы акчалай айыптын максималдуу өлчөмүнүн жарымынан ашык эмес, бирок минималдуу өлчөмүнөн ылдый өлчөмдө дайындалышы мүмкүн экендигин эске алуу керек.

КР ЖКнын 68-беренесинин 5-бөлүгү негизги жаза катары дайындалган айып пулду төлөөдөн качкандыгы үчүн жоопкерчиликке тартуунун шарттарын карайт. Эгерде соттолгон адам айып пулду бир айдын ичинде төлөбөсө, айып пулдун суммасы эки эсеге өсөт. Айып пулду андан ары эки айдан ашык мезгилдин ичинде төлөөдөн качкан учурда, сот айып пулду ошол адам күнөөлүү деп таанылган КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренесинде каралган мөөнөттүн чегинде эркиндигинен ажыратууга алмаштырат.

Эгерде КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренесинин (беренесинин бөлүгүнүн) санкциясында эркиндигинен ажыратуу каралбаса, анда сот айып пулду I категориядагы эркиндигинен ажыратуу менен алмаштырат. Көрсөтүлгөн жагдайлар сот тарабынан ыйгарым укуктуу органдын сунуштамасынын негизинде чечилет.

Айып пулду негизги жана кошумча жаза катары дайындоодо соттор КР ЖКнын 68-беренесин жетекчиликке алып, категориялардын чегинде гана дайындоого тийиш.

Бирок өкүмдөрдүн жана кылмыштардын жыйындысында айып пулду негизги жаза катары дайындоодо КР ЖКнын 78-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык айып пулдун өлчөмдөрүн толук же жарым-жартылай бириктирүү колдонулат.

Ал эми айып пулду кылмыштардын ар бир эпизоду боюнча кошумча жаза катары дайындоодо КР ЖКнын 68-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык анын өлчөмү тиешелүү категориянын максималдуу өлчөмүнүн жарымынан ашпашы керек. Ал эми өкүмдөрдүн же кылмыштардын жыйындысы боюнча айып пулдун өлчөмү айып пулдун эң катуу түрүнөн, тактап айтканда VI категориядан ашпоосу тийиш.

Ушуга байланыштуу, өкүмдүн корутунду бөлүгүндө материалдык укуктун аталган ченемин өзүнчө абзац менен белгилеп, ошондой эле айыпталуучуларга (соттолгондорго) негизги жаза катары колдонулган айыпты төлөбөөнүн кесепеттерин соттук отурумдун протоколуна киргизүү менен түшүндүрүү керек.

22. Эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазанын мөөнөтү КР ЖКнын Өзгөчө бөлүгүнүн беренесинин (беренесинин бөлүгүнүн) санкциясында белгиленген категориясына ылайык аныкталышы керек. Соттор өкүмдө жазанын түрүн, ошондой эле анын мөөнөтүн колдонуунун негиздерин жүйөлөштүрүшү зарыл.

Кылмыштардын жана өкүмдөрдүн жыйындысы боюнча жаза дайындоодо эркиндигинен ажыратуунун мөөнөттөрүн жарым-жартылай же толук кошкон учурда анын максималдуу мөөнөтү жыйырма жылдан ашпоого тийиш.

23. Соттор, жазык иштер боюнча айыптоо өкүмүн чыгарууда негизги, ошондой эле кошумча жазанын түрлөрүн дайындоодон тышкары, ар бир учурда КР ЖКнын 95-100-беренелеринде каралган коопсуздук чараларын колдонуу жөнүндө маселени талкуулоо зарылдыгына көңүл буруусу керек.

Негизги жана кошумча жазанын түрлөрүнөн тышкары, айыпталуучу тарабынан жасалган кылмыштуу жосунга жараша КР ЖКнын 16-главасында каралган жазык-укуктук таасир этүүнүн башка мажбурлоо чараларын (коопсуздук чараларын) колдонуу зарылчылыгын соттор эске алуусу керек.

Мындай чаралар сот тарабынан адамдын жазык жоопкерчилигине тартылганына же болбосо жазык жоопкерчилигинен же жазасынан бошотулганына карабастан колдонулат.

Мүлкүн конфискациялоо коопсуздук чарасы болуп эсептелип, жазанын түрүнө кирбей турганын жана мүлктү мамлекеттин менчигине айлантуу менен кайтарымызсыз алып коюудан тураарын эске алуу керек.

Айыптоо өкүмүнүн негизинде конфискацияга жаткан мүлктүн тизмеси КР ЖКнын

96-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-4-пункттарында каралган.

Мүлк, анын ээсинен соттун чечими боюнча КР ЖКда тике каралган учурларда коопсуздук чарасы катары конфискацияланышы мүмкүн (бул жоболор Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Пленумунун “Соттук өкүм жөнүндө” токтомунда каралган).

Соттор, чет өлкөнүн жаранына же жарандыгы жок адамга жазаны (негизги же кошумча) дайындагандан кийин зарыл болгон учурда КР ЖКнын 100-беренесинде каралган чыгарып салуу сыяктуу коопсуздук чарасын колдонуу маселесин чечүүсү керек. Чыгарып салуу негизги жана кошумча жазанын түрүн өтөгөндөн кийин гана аткарылат.

Мында, жасалган кылмыштын жана келтирилген зыяндын мүнөзүн, ошондой эле соттолуучунун өздүгүн, жасалган кылмыштын коомдук кооптуулугун жана келип чыккан кесепеттерди ар бир учурда өз-өзүнчө эске алуу керек.

Соттор, жеке жакка жаза дайындоодо юридикалык жакты жоопкерчиликке тартуу зарылдыгы тууралуу маселени талкуулоо керек. Бул кээ бир жеке жактардын мыйзамсыз жосундары, юридикалык жак аркылуу жасалган мыйзамсыз жосундар алып келген зыяндуу кесепеттерге салыштырмалуу анча чоң эмес көрүнүшү же кылмыш жасаган жеке жак аныкталбаган учур менен негизделет.

Жеке жак гана кылмыштын субъектиси боло алат, ал эми юридикалык жак, эгерде кылмышты жасоону жеңилдетүү үчүн колдонулган учурда жоопкерчиликтин субъектиси болот. Жосундар юридикалык жактын атынан жана ал аркылуу жасалат, ал эми мыйзамсыз жосун ушул юридикалык жактын кызыкчылыгында жасалышы керек.

Юридикалык жак кылмыштын субъектиси болуп таанылбайт, бирок ага карата ар кандай санкциялар колдонулушу мүмкүн. Алар КР ЖКнын 123-беренесинде каралган жазык-укуктук таасир этүү чаралары катары КР ЖКнын 171, 213-215, 233-235, 237-242, 282, 288-292, 294, 324, 327 жана 328-беренелеринде каралган кылмыштарды жасоо үчүн гана колдонулат.

Сот юридикалык жакка жасалган мыйзамсыз жосун менен келтирилген зыяндын ордун толтуруу боюнча милдеттерди жүктөшү мүмкүн. Алар мүлктүк зыяндын ордун толтуруу, айлана-чөйрөнү андан ары булгоону токтотуу, коопсуз эмгек шарттарын камсыз кылуу ж.б. болушу мүмкүн.

Юридикалык жакка КР ЖКнын 124-беренесинде каралган жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чаралары колдонулат.

24. Соттор, аларды жасагандыгы үчүн өмүр бою эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза дайындалышы мүмкүн болгон кылмыштарды аныктаган жазык мыйзамдарынын: КР ЖКнын 130-беренесинин 2-бөлүгү, 161-беренесинин 4-бөлүгү, 162-беренесинин 4-бөлүгү, 239-беренесинин 3-бөлүгү, 239-беренесинин 3-бөлүгү, 380, 381, 383, 384, 386-беренелери, 389-беренесинин 3-бөлүгүнүн талаптарын так сактоосу керек.

Көрсөтүлгөн беренелер менен регламенттелген учурларда, эгерде сот белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазаны колдонуу мүмкүн эместиги жөнүндөгү көз карашка ынанса, өмүр бою эркиндигинен ажыратуу дайындалат.

Өмүр бою эркиндигинен ажыратуу жазасы аялдарга, он сегиз жашка чейинки куракта кылмыш жасаган адамдарга, кылмыш жасаган учурда алтымыш жашка чыккан эркектерге дайындалбастыгын эске алуу зарыл.

25. Апелляциялык тартипте ишти караган сот өкүмдүн мыйзамдуулугун, негиздүүлүгүн жана даттануу же сунуштама тийиштүү болгон соттолгондорго карата анын даттанылган бөлүгү боюнча гана карайт.

КР ЖПКнын 410-беренесине ылайык дайындалган жазанын жасалган кылмыштын же жоруктун оордугуна дал келбегендиги соттун өкүмүн жокко чыгарууга же өзгөртүүгө негиз болот.

КР ЖПКнын 414-беренесине ылайык апелляциялык инстанциядагы сот КР ЖКнын жана (же) КР ЖЖК беренелеринин санкцияларынын чектеринде жазаны жеңилдетүүгө укуктуу. Апелляциялык инстанциядагы сот эгерде ушул негиз боюнча айыптоочу

даттанса, соттолгон адамга кыска катуу жана дайындоого укуктуу.

Соттолгон адамдын абалын начарлатуучу чечим кабыл алууга айыптоочу тараптын даттанууларында же прокурордун сунуштамасында негиздүү жүйөөлөр болгондо гана жол берилээрин соттор эске алуусу керек. Соттолгон адамдын абалын начарлаткан чечим айыпталуучуга коюлган жана биринчи инстанциядагы сотто айыптоочу тарабынан колдоого алынган айыптоонун чектеринен чыкпашы керек.

Соттор өкүмгө даттануулар жана сунуштамалар боюнча иштерди апелляциялык тартипте кароодо өкүмдү чыгарууда жазаны дайындоонун жалпы негиздеринин сакталышын, дайындалган жазанын жазыктык укук бузуунун оордугуна жана соттолгон адамдын инсандыгына дал келишин, жазаны дайындоодо жазыктык мыйзамдардын ченемдерин колдонуунун тууралыгын, ошондой эле өкүмдө жазанын чарасы жана мында эске алынган иштин конкреттүү жагдайлары жөнүндө чечимин баяндоо тартибин регламенттеген жазык-процесстик мыйзамдардын ченемдерин сакталышын текшерүүгө тийиш.

Жазаны дайындоодо биринчи инстанциядагы соттор тарабынан мыйзам бузуулар жана каталар кетирилгендиги аныкталса, аларды жоюу үчүн жогору турган соттук инстанциялар колдонуудагы мыйзамдар менен каралган чараларды көрүшү зарыл.

**Кыргыз Республикасынын
Жогорку сотунун төрагасынын м.а.**

**Пленумдун катчысы,
Кыргыз Республикасынын
Жогорку сотунун судьясы**